

світ жінки». І хоча саме в мові фіксується гендерна асиметрія, через наявність якої деякі дослідники говорять про патріархатність та мовну мізогінію, видається більш переконливим приписувати ці явища носіям мови більшою мірою, ніж самій мові. Що ж до самих мовних метаморфоз, пов'язаних із гендерними особливостями, варто очікувати, як видається, подальшого поглиблення мовної розмаїтості стосовно утворення нових слів, здатних відтворювати у мові гендерну специфіку розвитку українського соціуму. І цей процес варто оцінювати як позитивний.

1. Власова Т.И., Скиба Э.К. Гендер и феминистская теория в философии постмодерна: Монография /

Т.И. Власова, Э.К. Скиба. – Дн-вск: Изд-во Маковецкий, 2011. – 124 с. 2. Дзюба І. Україна в пошуках ідентичності /Іван Дзюба // Український історик. Журнал українського історичного товариства. Т. XL VOL. Сорокаліття «Українського історика». Ювілейне видання. – Нью-Йорк - Київ – Львів – Острог – Торонто - Париж. – 2003. – С. 214 – 238. 3. Левкович Н. Персонажна система демонології українців Карпат: гендерний аспект /Надія Левкович // Гендерна проблематика та антропологічні горизонти: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 травня 2011 року. – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2011. – С. 126-128. 4. Селігей П. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання / Пилип Селігей. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 118с.

Тетяна Ємець

Від українофільства до інтегрального націоналізму

Розвиток українського руху у модерну добу відбувався у напрямку від культурництва до націоналізму, від формування еліти та просвітництва народу до становлення державності. Інтегральний націоналізм Д. Донцова став одним із визначальних чинників українського руху на етапі державотворення.

The development of the Ukrainian movement in modern day occurred in the direction from Culurnitstvo toward nationalism, from foundation of elite and enlightenment of the nation to establishment of state. Integral Nationalism of D. Dontsov became one of the determining factors of the Ukrainian movement on the stage of establishing of state.

Сучасна українська держава постала як результат тривалого процесу націєтворення. Вивчення особливостей становлення української державності у модерну епоху може бути використано для аналізу суспільних трансформацій та подолання проблем сучасного українського націєтворення, зокрема, складнощів долучення України до загальносвітового цивілізаційного процесу. Тому ретроспективне вивчення українського руху залишається актуальним, попри більш ніж двадцятилітню історію незалежності. Вивченню модерного українського націєтворення присвячені дослідження численних українських та зарубіжних вчених: Я. Грицака, Я. Дашкевича, О. Забужко, А. Капелера, З. Когута, В. Лісового, І. Лисяка-Рудницького, І. Лосева, М. Поповича, М. Русина, С. Світленка, В. Шандри та інших.

Модерне українське націєтворення розпочалося, як і в більшості європейських держав, у ХІХ ст., яке не дарма називають століттям національного відродження. Але передували українському ренесансу зміни, що розпочалися в попередню епоху, коли, на думку М. Поповича, завдяки світоглядному впливові на своїх сучасників видатного українського мислителя Г. Сковороди такі високі слова, як «гідність і чеснота» стало можливим застосовувати до будь-якого соціального стану. Було здійснено вихід за рамки станової корпоративної моралі, переважаючої у середньовіччі. Припинилась монополія

шляхетства на поняття честі: «Вчення Сковороди про нерівну рівність переносить центр ваги з рівного розподілу життєвих благ на рівний розподіл чеснот, отже, людина низького суспільного становища може бути вищою від високопоставленої особи з погляду відповідності своїм природним чеснотам» [11, с. 249]. Ці ідеї Г. Сковороди знаходять своє продовження у ХІХ ст. у діячів українського народництва, які вважали саме селянськими національною ідентичністю, тому що українська еліта на той час була значною мірою асимільованою, спольщеною або зросійщеною. Народники прагнули дати селянським масам знання про звичайну українську історію, зробити народ реальною рушійною силою національного поступу. Ф. Матушевський, громадський діяч та публіцист, який належав до наступників та спадкоємців справи українських народників, у 1909 р. писав про те, що в першій половині ХІХ ст. зростає увага до народних звичаїв та наголошував, що етнографічними розвідками зацікавилась, насамперед, освічена інтелігенція недержавних народів. Зокрема, поляки, які незадовго перед тим втратили державність: «Спочатку в основі цього руху лежить чисто стихійне почуття любови до рідної країни і її народу, замилювання історичним минулим, жаль за ним і бажання воскресити його принаймні в думках і в живому образі. А потім ці стихійні почуття, наслідком яких було збирання зразків і пам'яток народної творчості, підготов-

ляють ґрунт для наукових дослідів і витворювання на цім ґрунті політичних і соціальних ідей» [9, с. 12]. Українці, з-поміж яких було багато прямих нащадків учасників гетьманщини, також захоплювались українським фольклором. Серед галичан етнографічним розвідкам були присвячені роботи українського етнографа польського походження З. Доленга-Ходаковського, а також І. Червинського (у 1811 р. у Львові видав книжку з описом українських народних звичаїв) та В. Залеського (у 1833 р. у Львові видрукував збірку власноруч зібраних народних пісень). У підросійській Україні серед збирачів-етнографів були: князь О. Павловський (автор першої української граматики), І. Котляревський, В. Гоголь (батько М. Гоголя), С. Гулак-Артемовський, М. Максимович, О. Бодянский, І. Срезневський.

Проведення етнографічних досліджень силами широкої мережі аматорів сприяло становленню та структуруванню українського руху.

У другій половині XIX ст. українські письменники, публіцисти, культурно-освітні діячі, творча і наукова інтелігенція розгорнули широку культурно-освітню діяльність, створюючи громадські організації: товариства, клуби, гуртки. Згодом розпочався рух за об'єднання окремих організацій у Громади, завданням яких було вивчення історії рідного краю, розвиток культури та освіти народу, видання українських книг, газет, журналів. Я. Грицак зазначає, що перша українська Громада виникла у Петербурзі у 1859 р., коли в царській Росії з початком царювання молодого Олександра II дещо послабився самодержавний режим. Членам Кирило-Мефодіївського братства було проголошено амністію. Український національний рух скористався з лібералізації політичного життя та організував «культурно-освітню організацію, що ставила собі за мету поширення національної ідеї шляхом видання книжок, журналів, проведення вечорів» [3, с. 65].

Ініціативи Петербурзької громади знайшли відгук у середовищі тогочасної інтелігенції на південному заході Російської імперії, де були засновані Громади в Полтаві, Чернігові, Харкові, Єлисаветграді та Одесі. Їхня діяльність зосереджувалася на створенні мережі недільних шкіл для неписьменних й дослідженнях у царині етнографії, філології, звичаєвого права та історії. Як зазначав філософ В. Горський: «громадівці здійснюють на рівні філософської рефлексії виокремлення України як суб'єкта історичного процесу із суверенними культурними запитами» [2, с. 250]. У Києві своя Громада виникла в 1861 р., включала близько 200 осіб, діячів культурного і громадського життя, зокрема, В. Антоновича, М. Драгоманова, П. Житецького, О. Кістяківського, М. Лисенка, І. Нечуя-Левицького, Б. Познанського, Т. Рильського, М. Старицького, П. Чубинського. Були серед них етнографи, історики, археологи, юристи, музиканти, письменники.

Розгортання українського руху у другій половині XIX ст. відбувалось в умовах постійного репресивного тиску з боку імперської влади. Переслідувались як окремі представники української еліти, так і суспільний рух у цілому. Найбільш яскравими свідченнями цього стали розгром Кирило-Мефодіївського товариства (1847 р.), Валуєвський циркуляр (1863 р.) та Емський указ (1876 р.). Але, попри жорсткий тиск самодержавства, українське національне відродження у XIX ст. не припинялось. Тяглість та спадкоємність національного ренесансу забезпечував громадівський рух, що об'єднував людей, які віддавали перевагу організації культурно-освітніх заходів і активно проголошували лояльність до існуючої влади. Спільним для всіх членів Громад була любов до України та її народу, що закріпило за ними назву «українофілів».

Як наголошує Я. Грицак, найвизначнішим досягненням громадівського руху стало, по-перше, продовження справи кирило-мефодіївців в діяльності їх молодших наступників. Це дозволило зберегти тяглість і спадковість інтелектуальних традицій двох різних етапів розгортання українського руху у XIX ст. По-друге, завдяки діяльності Громад відбулось об'єднання правобережного і лівобережного осередків націостановлення. Прикладом такої плідної співпраці можна назвати діяльність «полтавця» М. Драгоманова та «наддніпряня» В. Антоновича. Історичними дослідженнями та зібраними писемними і матеріальними пам'ятками громадівці показали, що українство має глибоке історичне коріння, а етнографічні розвідки і статистичні переписи населення доводили, що воно реально існує. Також, ототожнення української нації з простим народом дозволило громадівцям чітко окреслити українські етнічні межі і завершити територіальне «уявлення» України [3, с. 66].

Наступним завданням, що постало перед українським рухом, стало вироблення політичної програми українського націєтворення. Зробив це М. Драгоманов, виходець із дворянської родини, де шанували пам'ять про українських предків, берегли українську культуру. Він зумів критично переосмислити надбання культурницького етапу українського руху та розпочати зміни широко розповсюдженого на той час українофільства. Крім того, М. Драгоманов надзвичайно багато зробив для «введення українського визвольного руху до загальноєвропейського контексту» [2, с. 262]. У численних публікаціях, виступах на міжнародних наукових конгресах і з'їздах він наполегливо знайомив світову громадськість із проблемами українства. М. Драгоманов, прагнучи зорієнтувати український рух у європейському спрямуванні, гостро критикував представників українофільської течії українського руху. Розбіжності у поглядах на мету і завдання українського руху привели його до розриву 1885 р. з київськими громадівцями. Натомість, зміцнили зв'язки М. Драгоманова з галицькою молоддю, що значно

активізувало український рух серед під-австрійської української інтелігенції.

Одним із найбільших досягнень у концепції М. Драгоманова стало започаткування структурування українського політичного руху через поєднання соціалістичних ідей з національними. Він вважав, що для українського народу, як для народу «плебейського», тобто позбавленого власних «експлуататорських» класів і представленого майже виключно малоземельним селянством, завдання національного і соціального визволення збігаються. У «Передньому слові [до «Громади» 1878 р.]» М. Драгоманов сформулював та розробив політичну програму українського руху, в основі якої лежала теза про те, що тенденція українського руху збігається з загальним напрямом загальнолюдського прогресу – повною ліквідацією авторитарних, ієрархічних режимів і заміною їх добровільними асоціаціями вільних і рівних осіб. Для українця ця програма була викладена у формулі: «жити по своїй волі на своїй землі». Але М. Драгоманов не наполягав на повній політичній незалежності українців, адже в українському суспільстві, на його думку, на той час не було сформовано для цього передумов [6].

Подальший розвиток українського руху відбувся в об'єднанні «Молода Україна». Назва ця вперше використана у промові «Молода Україна, її становище і шлях», яку виголосив перед своїми земляками-українцями 25 лютого 1890 р. у Петербурзі на зібранні, присвяченому роковинам Т. Шевченка, молодий випускник Петербурзької військово-правничої академії, літератор і публіцист Т. Зінківський. «Молода Україна» - новий етап українського руху, політичною метою якого стало визволення українського народу. Молоде покоління діячів українського відродження кінця XIX – початку XX століть в умовах бездержавності та переслідування національного поступу ставило собі за мету не лише розвиток української культури, але й трансформацію українського руху з народницького у політичний.

У жовтні 1890 р. було засновано першу українську політичну партію у Галичині – Русько-українську радикальну партію. До неї входили І. Франко, М. Павлик, В. Будзиновський, М. Ганкевич, В. Охримович та ін. Серед її гасел була вимога політичної самостійності України. На наддніпрянській Україні влітку 1891 р. на могилі Шевченка у Каневі було таємно засновано «Братство тарасівців», серед провідників яких були І. Липа, Б. Грінченко, М. Коцюбинський. У політичній програмі товариства містились вимоги широкої політичної автономії України. У 1900 р. у Харкові було створено Революційну українську партію.

Наслідком критики культурництва та лібералізму українофілів стало посилення національного радикалізму, основи якого були закладені з виходом у Львові (1900 р.) брошури під назвою «Самостійна Україна» одного із колишніх «тарасівців», адвоката із Харкова М. Міхновського, де

вперше було висунуто гасло політичної незалежності України. Цей заклик знайшов відгук у широкому колі українських інтелектуалів. Починає оформлюватись політична течія боротьби за українську незалежну державу, що знаменує собою новий етап українського руху – політичний. Його успіх великою мірою залежав від осмислення та подолання недоліків попереднього культурницького етапу. На безперервність та спадкоємність (хоча і через критичне переосмислення) українського руху модерної доби вказує О. Музичко, який зазначає, що «серед найважливіших завдань ідеологів українського націоналізму чільне місце належало виробленню оригінальної історіософської традиції, що включала б історію України в ширший світовий контекст, сприяючи подоланню провансалства/хуторянства. Це завдання наприкінці XIX ст. сформулював М. Драгоманов. У першій половині XX ст. передусім зусиллями М. Міхновського, Д. Донцова, Ю. Липи, Є. Маланюка це завдання значною мірою було виконано [10].

Дмитро Донцов, один із яскравих представників молодшої течії націонал-радикалів, у майбутньому ідеолог українського інтегрального націоналізму, за визначенням О. Музичка, був «загальнорозвиненим гуманітарієм», який зростав не лише на працях визначних українських істориків М. Костомарова, В. Антоновича, М. Грушевського, але, одночасно, визрів як мислитель під впливом західноєвропейських політологів та історіософів І. Тена, Т. Карлейля, А. Токвіля [10]. Світогляд Д. Донцова формувался у роки навчання на юридичному факультеті Петербурзького університету (1900-1907 рр.), коли він став активним учасником Української Студентської Громади, а згодом вступив до Української соціал-демократичної робітничої партії. Був переслідуваний за свої переконання, двічі заарештований. Змушений емігрувати до Австро-Угорської імперії, не полишав активної політичної діяльності. Як зазначає Т. Шептицька, саме «вимушене вигнання викристалізувало ідейні позиції Д. Донцова» [12, с. 208], які він оприлюднив у 1913 р. на другому студентському з'їзді у Львові у рефераті «Сучасне положення нації і наше завдання», де наголошував на необхідності засадничих змін в українському русі: відмові від автономізму та переході до політичного сепаратизму.

У подальшому він розвивав ці настанови у численних публіцистичних працях. О. Баган подає емоційний перелік праць Д. Донцова, в якому зазначає, що засновник інтегрального націоналізму «категорично дискредитував українське малоросійство (брошура «Модерне москвофільство», 1913) і фальшивий інтернаціоналізм соціалістичних партій та ідеологій (стаття «Енгельс, Маркс і Лассаль про «неісторичні нації», 1914), паралельно розвинувши концепцію української національно-політичної самобутності (книжки «З приводу однієї ересі», 1914; «Сучасне політичне

положення нації і наші завдання», 1914; «Мазепа і мазепинство», 1919) та зазначає, що Д. Донцов, завдяки «темпераментним оцінкам» та «войовничості ідейної програми», викликаючи у багатьох обурення та неприйняття, «розбурхав українське сонне царство» [1]. Наслідком чого стало заснування 4 серпня 1914 р. у Львові якісно нової самостійницької організації – Союзу визволення України (СВУ), завданням якого було згуртування наддніпрянських українців у боротьбі за незалежну державу. Д. Донцова було обрано Головою СВУ. Але дуже швидко проявились розбіжності у поглядах на методи виконання поставлених завдань, особливо через співпрацю із австрійською армією в агентурних цілях. Наприкінці 1914 р. Д. Донцов вийшов із Союзу. Перебуваючи у Відні, Берліні, Лозанні, він активно займається журналістською діяльністю, пропагуючи серед європейців українську культуру та її геополітичні особливості.

Д. Донцов не міг залишатись осторонь бурхливих подій української національної революції 1917 р., але через військові дії до Києва прибув лише у березні 1918 р. Критично оцінюючи здобутки Центральної Ради, активно виступав за самостійництво, на противагу популярному серед українських діячів автономізму та федералізму. Д. Донцов у численних публіцистичних статтях у газетах «Нова рада», «Відродження», «Селянське слово», «Новости дня» критикував непослідовність Центральної Ради та закликав до повної самостійності України. Вступив у квітні 1918 р. до Української демократично-хліборобської партії (УДХП) на чолі з В. Липинським. УДХП підтримала державний переворот гетьмана П. Скоропадського. В уряді П. Скоропадського Д. Донцов отримав посаду директора Української телеграфічної агенції (УТА). Але коли гетьман перейшов на проросійські позиції, проголосивши 14 листопада 1918 р. союз із неіснуючою монархістською Росією, Д. Донцов підтримав повстання проти гетьманату [4]. Не дивлячись на це, під час правління Директорії йому довелося переховуватися. У січні 1919 р. з допомогою Є. Коновальця він покинув Київ. В подальшому співпрацював із Українською Військовою Організацією та Організацією Українських Націоналістів. Гуртував навколо «Літературно-наукового вісника» молоду генерацію українських літераторів, журналістів та політиків. Після Другої світової війни виїхав до Північної Америки, де продовжував публіцистичну діяльність.

Основоположною роботою Д. Донцова став «Націоналізм» (1926), де автор трактував Україну як провінцію Росії... протиставляв ідею політичної нації, ідеалом і метою якої був політичний державницький сепаратизм, повний розрив з усякою Росією, а культурно – повне протиставлення цілому духовому комплексу «Московщини» [5]. Д. Донцов відкидає лібералізм (права спільноти вищі за права одиниці), прагне

до розвінчання раціоналізму (не знання, а віра) та народництва (не пасивність, а агресія) та до викриття «провансальства» як етнографічно-фольклорної течії українського руху, подібної до культурницького руху у провінції Прованс на півдні Франції (де захист місцевої мови та культури у складі загально-французької призвів врешті-решт до зникнення самобутньої культури середньовічного Середземномор'я). Символом «провансальства» стало для Д. Донцова драгоманівське «соціалістично-народницьке» прагнення до федералізму у складі Росії.

Загалом, у всій своїй пристрасній публіцистиці Д. Донцов виступає творцем українського національного радикалізму. На думку І. Лосєва, радикалізм як політична течія передбачає прагнення до остаточного вирішення складних проблем, коли будь-який засіб політичної дії виправдовується скороченням шляху до жаданої мети. Д. Донцов - спадкоємець «ніцшеанського героїчного песимізму» (Донцов оспівує трагічне як вияв справжнього буття, його жорстокої краси) з «соціал-дарвіністськими поглядами» (на його думку, законом історії є віковична боротьба між націями за кращі умови існування). Такий радикалізм у поглядах І. Лосєв пояснює прагненням Д. Донцова до реваншу за поразку українських визвольних змагань 1917-1921 рр.: «Він був свідком загибелі УНР, до чого спричинилися не стільки зовнішні вороги, скільки нерішучість, наївність і довірливість її провідників, аморфність етнічної маси, що не стала згуртованою... Тільки національний волонтаризм, інстинктивний і безрозумовий, впертий і непохитний, може врятувати українську націю від животіння й загибелі... Донцов співає правдивий гімн фанатизмові як обов'язковому чинникові національних змагань...» [8, с. 326]. Проповідник українського інтегрального націоналізму вважав, що здобуття незалежності України стане реальністю лише в результаті жертвності й величезного напруження волі нації.

Найважливішим здобутком Д. Донцова, стало творення державницької концепції української нації. Тому, закономірно, що, як зазначає Т. Шептицька, «послідовна боротьба за вивільнення української нації та культури з лабет провінціалізму, пристрасна та переконуюча аргументація, пророчий дар та блискучий стиль – усе це робить публіцистику Донцова актуальною й у наш час, вона продовжує захоплювати, змушує читачів мислити, апелює до серця та генетичної пам'яті, спонукає до дії» [12, с. 209]. Але, як наголошує С. Квіт, постать засновника інтегрального націоналізму залишається контраверсійною: Д. Донцов інтригує, захоплює та залишається недостатньо осмисленим [7].

Отже, український рух у ХІХ ст. зазнавав репресій, але не припиняв свого існування. Почавшись як культурницький рух у середовищі хлопоманів та українофілів, він опанував широкою верствою українофільської інтелігенції через

громадівські організації. Не маючи змоги «просвітити» селянство, український рух все-таки зумів виховати молоде покоління свідомих українських патріотів (серед них був і Д. Донцов), які, критично переосмисливши здобутки та поразки українофільства, зуміли перетворити його на політичний рух із гаслом самостійної України. Інтегральний націоналізм Д. Донцова став одним із визначальних чинників українського руху на етапі державотворення. Жертвна націєтворча діяльність Д. Донцова зробила можливим у 1991 р. постання незалежної держави Україна.

1. *Баган О.* Долання епохи Ratio: оцінки Дмитра Донцова / О. Баган. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dontsovnyc.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=79>; 2. *Горський В. С., Кислюк К. В.* Історія української філософії: Підручник. / В. С. Горський, К. В. Кислюк – К.: Либідь, 2004. – 488 с.; 3. *Грицак Я. Й.* Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст.: [Навч. посібник для учнів гуманіт. гімназій, ліцеїв, студентів іст. фак. вузів, вчителів.] / Я. Й. Грицак – К.: Генеза, 2000. – 360 с.; 4. *Донцов Д. І.* Рік 1918, Київ: Документально-художнє видання / Упоряд.: К. Ю. Галушко. / Дмитро Донцов – К.: Темпора, 2002. – 208 с.; 5. *Донцов Дмитро.* Націоналізм / Дмитро Донцов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dontsovnyc.org.ua/index.php?m=content&d=view&ci>

[d=151](#); 6. *Драгоманов М. П.* Передне слово [до «Громади» 1878р.] / М. П. Драгоманов // Драгоманов М. П. Вибране: «...мії задум зложити очерк історії цивілізації на Україні» / Упоряд. та авт. іст.-біографічного нарису Р. С. Міщук; Прим. Р. С. Міщука, В. С. Шандри. – К.: Либідь, 1991. – С. 276-326.; 7. *Квіт С. М.* Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет : Монографія. / С. М. Квіт – Київ, ВЦ «Київський університет», 2000. – 260 с.; 8. *Лосєв І. В.* Філософія національного радикалізму в Україні ХХ ст. / І. В. Лосєв // Історія філософії України: підручник / М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, І. В. Бичко та ін. – К.: Либідь, 1994. – С. 319-336; 9. *Матушевський Ф. В.* Б. Антонович при світлі автобіографії та даних історії / Ф. Матушевський // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. У 3-х томах. - Т. 2. - Київ, Заповіт, 1997. – С. 7-16; 10. *Музичко О.* «Ворожій нам російській революції – мусимо протиставити власну!»: революції як предмет порівняльного аналізу в інтелектуальному доробку Дмитра Донцова / О. Музичко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dontsovnyc.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=417>; 11. *Попович М.* Григорій Сковорода: філософія свободи / М. Попович – К.: Майстерня Білецьких, 2007. – 256 с.; 12. *Шептицька Тетяна* «Від полуднево-російського племені до свідомої нації» (до 120-річчя від дня народження Дмитра Донцова) / Тетяна Шептицька // Українознавство – 2003. Календар-щорічник / упорядн. Валентина Піскун, Анатолій Ціпко, Олена Щербатюк. – Київ: Поліграф книга, 2002. – С. 208-210.

Надя Лобнер

Религия и демократия

В статье рассматриваются вопросы построения отношений между религией и государством; поднимаются проблемы религиозных общин в «закрытом обществе» авторитарных систем; раскрываются особенности взаимосвязи между секуляризацией, модернизацией, неоконсервативным и неолиберальным направлениями.

The article deals with the questions of religion and state relations; the problems of religious communities in the «closed society» of authoritarian systems are considered; the peculiarities of mutual dependence of secularism, modernization, new conservative and new liberal branches are revealed.

Термин «демократия», так же как и «религия», включая в себя различные аспекты, тем самым являются широким понятием. С одной стороны религия означает духовность человека, связь с вневременными существами, вследствие чего развивается мировоззрение и осмысленные системы, имеющие давние традиции. Религия всегда должна рассматриваться, как культурный феномен, который накладывает отпечаток на поведение, действия, мышление и чувства человека, оказывающее влияние так же на нормативное представление о ценностях. С другой стороны, в отношении к демократии, как к режиму, «религия» имеет также такое значение, как «религиозные общины» или «церкви», которые внутри этой системы имеют определённый статус.

Таким образом, в данной статье речь идёт о вопросе веры и свободы вероисповедания, как об

основном праве, а также о культурном феномене, влияющем на общество, так и о религиозных общинах и церквях, организованных в группы по интересам и влияющим на политику.

Секуляризация.

Секуляризация включает в себя три параллельно текущих процесса: 1. Процесс снижения роли веры и религиозной практики. Этот феномен можно наблюдать в особенности в западной Европе, также в литературе существует предположение, что нетаблированные религиозные общины, называемые сектами, лучше перенесут секуляризацию, чем таблированные церкви. 2. Приватизация всех вероисповеданий в современных обществах. Религия является личным делом индивида. Институциональная дифференциация – абсолютное разделение религиозных общин и государства (vgl. Bader 2003, 56ff.; Martin 2005).